

בן עזאי ובן זומא

סיכום השיעור שעבר

נקודת המוצא שלנו היתה השוואת דברי רבי בראש פרק ב לדברי בן עזאי בפרק ד':

<p>משנה מסכת אבות פרק ד משנה ב בן עזאי אומר הוי רץ למצוה קלה (כבחמורה) * ובורח מן העבירה שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה:</p> <p>• בחלק מהגירסאות אין את המילה 'כבחמורה'</p>	<p>משנה מסכת אבות פרק ב משנה א רבי אומר ... והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה...</p>
---	--

שניהם מדרבנים את האדם לביצוע מצוות קלות, למרות שלכאורה חשיבותן פחותה. אך הם שונים מאוד במניע שהם נותנים לקיום, ובצורה שבה הם תופסים את המצוות וחשיבותן.

א. **זהיר מול רץ.** רבי קורא לזהירות שהיא אינסטינקט של הימנעות, דיוק, שיקול דעת ואחריות. לעומתו בן עזאי מעודד את הריצה שדורשת מצב נפשי כמעט הפוך, של התלהבות ואנדרנלין גבוה. הזהיר במצווה מכיר בחשיבותה ממקום שכלי וחושב ואילו הרץ – מונע ע"י רגשותיו כלפי המצווה.

ב. **שכר המצווה** – נבין תחילה את משמעות דבריהם:
רבי לכאורה סותר את עצמו – אם איני יודע את שכר המצוות כיצד אני יכול לחשב את שכרה כנגד הפסדה? כוונת רבי היא שאין לנסות להעריך מצוות מתוך השוואה בניהם, כי איני יודע ששכר חמורה הוא יותר משכר קלה. אבל יש באפשרותי לחשב את ערכה הפנימי של המצווה כעומדת בפני עצמה.
נדייק בדבריו, הוא מדבר על שכר מול הפסד ולא מול עונש. הוא מעביר אותנו מחישוב תועלת חיצונית שניתנת עבור המצווה ובעקבותיה, אותה איננו יודעים, אל הרווח וההפסד הנגרמים מעצם קיום המצווה. (גם השימוש במונח שכר כנגד עבירה מלמד מדובר על תוצאה טבעית ולא על מתנה חיצונית)
בן עזאי, גם הוא אינו מדבר על שכר חיצוני אבל הוא רואה את השכר של מצווה במצווה אחרת ולא במצווה עצמה. וזה מוביל להבדל הבא:

ג. **חשיבות המצווה הקלה** – רבי מבטל את ההגדרה של קלה וחמורה, הוא מבקש להוריד את המצוות מציר היררכי ולמדוד כל מצווה לפי ערכה העצמי, לפי התחושות, הסיפוק והאשם האופפים אותי בזמן קיומה ובעקבותיה (תפארת לעושה!). לפיכך יש להתייחס למצווה קלה כמו מצווה חמורה.
לעומתו, בן עזאי משאיר את ההיררכיה בין המצוות על תילה. יש לרוץ למצווה קלה (מילת 'כבחמורה' הועברה בטעות מדברי רבי וצריכה להימחק) לא בגלל ערכה הקל, אלא כי הריצה אל הקלה תביא את המקיים גם אל החמורה.

	בן עזאי	בן זומא
שם	שמעון	שמעון
בן	לא נסמך ונקרא על שם אביו	לא נסמך ונקרא על שם אביו
	תלמוד בבלי מסכת הוריות דף ב עמוד ב ראוי להוראה וכו'. כגון מאן? אמר רבא: כגון שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא.	
	תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף יז עמוד ב דנין לפני חכמים - שמעון בן עזאי, ושמעון בן זומא, וחנן המצרי, וחנניא בן חכינאי	
דרשת השם	עזות, התלהבות	זמימה, חשיבה, תכנון
סמל	הרואה בן עזאי בחלום - יצפה לחסידות	, בן זומא - יצפה לחכמה

פרדס	הציץ ומת	הציץ ונפגע
משמות	בטלו השקדנין	בטלו הדרשנין
	משנה מסכת אבות פרק ד [א] בן זומא אומר איזהו חכם הלומד מכל אדם שנאמר (תהלים קי"ט) מכל מלמדי השכלתי איזהו גבור הכובש את יצרו שנאמר (משלי טו /טז/) טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר איזהו עשיר השמח בחלקו שנאמר (תהלים קל"ח) יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא איזהו מכובד המכבד את הבריות שנאמר (שמואל א' ב') כי מכבדי אכבד ובזוי יקלו:	שם [ב] בן עזאי אומר הוי רץ למצוה קלה כבחמורה ובורח מן העבירה שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה: [ג] הוא היה אומר אל תהי בז לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר שאין לך אדם שאין לו שעה ואין לך דבר שאין לו מקום:

מצווה קלה כחמורה

לסיום הדין במשנה א נותר לנו לברר מהי מצווה קלה ומהי חמורה:

1. מגן אבות לרשב"ץ על אבות פרק ב משנה א

ופירוש מצוה קלה, שהיא קלה בעיניו כמו מצות סוכה, שקראוה בראשון מע"ז [ג א] מצוה קלה, לפי שאין בה חסרון כיס. וכן מצות ציצית, קראוה בפרק התכלת [מנחות מד א], מצוה קלה, שאין בה עמל ויגיעה. אבל המצוות מצד עצמן, אין לומר בהם קלה וחמורה. מהם שני הפירושים שהמובאים בפירוש לנוח מצווה 'קלה' איזו מעדיף התשב"ץ? איזה אתם?

2. פירוש הרמב"ם לאבות פרק ב משנה א

אחר כך אמר שראוי להזהר במצוה שייחשב בה שהיא קלה, כגון שמחת הרגל ולמידת לשון קודש, ובמצוה שהתבארה חומרתה, כמו מילה וציצית ושחיטת פסח. ושם סיבת זה, שאין אתה יודע מתן שכרן, ובאור זה הענין כמו שאספר, וזה, שהתורה כולה - ממנה מצוות עשה ומצוות לא תעשה. אמנם מצוות לא תעשה, הנה ביאר הכתוב העונש על כל אחת מהן, מלבד המעט, וחייב בקצתן מיתות, ובקצת כרת, ומיתה בידי שמים, ומלקות, וידענו מן העונשים מצוות לא תעשה כולן, מה מהן איסורו חמור ומה מהן למטה מזה, והן שמונה מדרגות: המדרגה הראשונה, והיא החמורה שבהן - הם הדברים אשר חייב בהם סקילה. והמדרגה שלמטה מזו - מחוייבי שריפה. והשלישית - מחוייבי הרג. והרביעית - מחוייבי חנק. והחמישית - מחוייבי כרת. והששית - מחוייבי מיתה בידי שמים. והשביעית - מחוייבי מלקות. והשמינית - לאוין שאין לוקין עליהן. ומאלה המדרגות נדע גדול החטא וקוטנו. אבל מצוות עשה - לא נתבאר שכר כל אחת מהן מהו אצל ה', עד שנדע מה מהן יותר חשוב ומה מהן למטה מזה, אלא ציוה לעשות מעשה פלוני ופלוני, ולא יודע שכר איזה משניהם יותר גדול אצל ה', ולפיכך ראוי להשתדל בכולן. ומפני זה העיקר אמרו: "העוסק במצוה פטור מן המצוה", מבלי הקשה בין המצוה אשר הוא עוסק בעשייתה והאחרת אשר תחלוף ממנו. ולזה גם כן אמרו: "אין מעבירין על המצוות", רצונו לומר: אם הזדמן לך מעשה מצוה, אל תעבור ממנו ותניחנו כדי לעשות מצוה אחרת. - מה ההבחנה בין מצוות עשה ללא תעשה? מדוע במצוות עשה אין היררכיה? האמנם זה טוב שאין היררכיה?

מי קובע את מהי קלה ומהי חמורה? חוקי התורה? החברה? האדם הפרטי?
עיינו בשני פסקי ההלכה ביחס למחללי שבת – בניהם עברו 200 שנה – מה שונה ומה דומה בניהם?

3. א. שר'ת מלמד להועיל¹ חלק א (אורח חיים) סימן כט

יהי איך שיהי המקיל לצרף אנשים כאלו למנין יש לו על מי שיסמוך, אך מי שיכול לילך לבהכ"נ אחר בלי להכלים איש, פשיטא דמהיות טוב שלא יסמוך על היתר זה, ויתפלל עם אנשים כשרים. עוד יש סניף להקל דבזמננו לא מיקרי מחלל שבת בפרהסיא, כיון שרובן עושין כן, דבשלמא אם רוב ישראל זכאין, ומעטים מעיזים פניהם לעשות איסור זה הרי הוא כופר בתורה ועושה תועבה ביד רמה ופורש עצמו מכלל ישראל, אבל כיון דבעוונותינו הרבים רובם פורצים הגדר תקנתם קלקלתם, היחיד חושב שאין זה עבירה גדולה כל כך וא"צ לעשות בצנעה, ופרהסי' שלו כבצנעה, ואדרבה היראים קרואים בזמננו פרושים ומובדלים, והפושעים הם ההולכים בדרך כל הארץ.

3. ב.

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף צ עמוד ב

א"ר אלעזר בן יעקב: שמעתי, שב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה, ולא לעבור על דברי תורה - אלא לעשות סייג לתורה; ומעשה באדם אחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים, והביאוהו לב"ד וסקלוהו, לא מפני שראוי לכך - אלא שהשעה צריכה לכך; ושוב מעשה באדם אחד שהטיח באשתו תחת התאנה, והביאוהו לבית דין והלקוהו, לא מפני שראוי לכך - אלא שהשעה צריכה לכך!

רקע – מדין תורה (ויקרא יג) יולדת זכר אסורה לבעלה 33 ימים ואילו יולדת נקבה 66. התשובה מתייחסת למנהג להחמיר ולהוסיף שבוע

4. שר'ת שאילת יעבץ² חלק ב סימן טו

וכן לא חשש הרב ע"ז לחומרא דנשים הממתינות מלטבול עד אחר מ' לזכר או פ' לנקב' אע"פ שכתבו בו כמה טעמים להחזיק מנהגן לא חש לבטלו משום דאינו מנהג קבוע וקלסיה אבא מרי הגאון ז"ל בספרו (ס"ח) וידענו שבטלו כאן במקומו הלז וצוה שלא תמתין היולדת וכן נוהגים על פיו משום שראו ז"ל שהיא חומרא דמתיא לידי קולא. וכן הרב' ממנהגי אשכנזים הלואי שלא היו ולא נבראו בארץ הלזו דנפקי מנייהו חורבא ותקלות גדולות ועצומות בגופי איסורי תור' החמורים לכן לדעתי הוא דבר מצו' רבה לפרסם ההיתר.

¹ רבי דוד צבי הופמן נולד בוורבו, הונגריה, בשנת ה"א תר"ג (1843) ונפטר בברלין בשנת ה"א תרפ"א (1921). גדולתו בתורה הקיפה את כל תחומי ספרות ההלכה: מקרא, ש"ס, מדרש ופוסקים. ראש בית - המדרש לרבנים בברלין. היה מראשוני הרבנים לעסוק בבירור נוסח דברי חז"ל והעיסוק במדרשי תנאים. פרשנותו למקרא התמודדה מול טענות ביקורת המקרא. בספר השו"ת שלו, מלמד להועיל, טיפל הרב הופמן גם בקשת רחבה של בעיות מודרניות.

² רבי יעקב בן צבי (הירש אשכנזי) עמדין, נולד (1697) ונפטר (1776), בגרמניה. אחד מגדולי הרבנים בדורו, היה מפורסם בשל ויכוחיו ובשל ספריו. הוא למד אצל אביו בעל החכם צבי, שגם הוא היה פוסק מפורסם. היעבץ (רבי יעקב בן צבי) כמעט ולא שימש ברבנות, וזה איפשר לו ביקורת על החברה ועל אישיה, ללא תלות בהם לפרנסה, ודיעותיו הופצו ברבים בזכות הדפוס שהוא יסד בעיר אלטונה. עקב דיעותיו החריפות, היה מעורב במחלוקות קשות, ביניהם הפולמוס נגד משיח השקר, שבתאי צבי מחלוקת מפורסמת אחרת היתה עם רבי יונתן איבשיץ, רבה של קהילות אה"ו (אלטונה, המבורג וונדסבק), שהוא חשב כנגוע בשבתאות. בין ספריו לחם שמים, פירוש למשנה, פירושו לסידור, סידור בית-אל, ותשובותיו המפורסמות שאלת יעבץ.³

5. שרית רדב"ז³ חלק ד סימן יג

אלף פז) שאלה ראובן היה חבוש בבית האסורים ולא היה יכול לצאת להתפלל בעשרה ולעשות המצות והתחנן לפני השר או ההגמון ולא אבה שמוע להניחו זולתי יום אחד בשנה איזה יום שיחפוץ. יורה המורה איזה יום מכל ימות השנה יבחר ראובן הנזכר ללכת לבית הכנסת:

לפני קריאת התשובה – נסו לענות בעצמכם. באיזה יום הייתם בוחרים ללכת לבית הכנסת?

תשובה הנה ראיתי אחד מחכמי דורנו בתשובה דבר זה צלל במים אדירים והעלה חרס בידו ועל יסוד רעוע בנה יסודו. בתחלה כתב דעדיף יום הכפורים ואח"כ החליפו ביום הפורים משום מקרא מגילה ופרסומי נסא דבעינן עשרה ואין ראוי לסמוך על דבריו. אבל מה שראוי לסמוך עליו הוא דאנן ק"ל דאין מעבירין על המצות ואין חולק בזה כלל הלכך המצוה הראשונה שתבא לידו שאי אפשר לעשותה והוא חבוש בבית האסורים קודמת ואין משגיחין אם המצוה שפגעה בו תחלה היא קלה או חמורה שאי יודע מתן שכרן של מצות וזה פשוט מאד אצלי. דוד בן שלמה ו' אבי זמרא:

מה הבעיות העקרוניות שמעלה הסוגיה לגבי היכולת להעריך איזו מצווה חשובה יותר?

6. תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף ט עמוד א

אמר רבי פרנך אמר רבי יוחנן: אותה שנה לא עשו ישראל את יום הכפורים, והיו דואגים ואומרים: שמא נתחייבו שונאיהן של ישראל כלייה, יצתה בת קול ואמרה להם: כולכם מזומנין לחיי העולם הבא. מאי דרוש? אמרו: קל וחומר; ומה משכן שאין קדושתו עולם, וקרבתן יחיד - דוחה שבת, דאיסור סקילה, מקדש, דקדושתו קדושת עולם, וקרבתן צבור, ויום הכפורים דענוש כרת - לא כל שכן? - אלא אמאי היו דואגים? - התם - צורך גבוה, הכא - צורך הדיוט. הכא נמי, מיעבד - ליעבדו, מיכל לא ניכלו ולא לישתו! - אין שמחה בלא אכילה ושתיה.

רש"י שם

לא עשו ישראל יום כפורים - לפי ששבעה ימים שלפני סוכות כל יום עשו שמחה ומשתה, דכתיב ויעש שלמה בעת ההיא את החג שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום.

וקרבן יחיד - של נשיאים.

דאיסור סקילה - דחמור מכרת.

וקרבן צבור - דמה שהיו מקריבין בימי חנוכת הבית - קרבן צבור הוא.

התם - במשכן דגבוה - הווי קרבנות.

הכא - בחנוכת הבית דהדיוט - משתה.

הכא נמי לעבדו - קרבנות, מיכל לא ליכלו.

³ רבי דוד בן שלמה אבן זמרא נולד בספרד (1479) ונפטר (1573) בצפת. גורש מספרד בהיותו נער (1492) ועלה לצפת. ב1513 ירד ר' דוד מצרימה, שם היה לראש קהילת היהודים המקומית, ושימש כרב, אב בית-דין, ראש ישיבה וגבאי קופת הצדקה, וכל זה ללא תשלום עקב עשרו הרב, שבא לו מהצלחתו במסחר. לספרייתו הגדולה יצא שם בעולם. הוא חזר לארץ ב(1553 והתיישב שוב בצפת. פירושו לרמב"ם נחשב קלאסי. מספר תשובותיו מגיע ליותר מ-10000. והשפעתו כפוסק נמשכה דורות אחרי מותו. ⁴